

збірними)» (N + Sf): *березняк, букняк, бучняк, вербняк, вишняк, грабняк, дерезняк, дубняк, липняк, осичняк*. До цих термінів прилягає термін *молодняк*. Цей термін утворено від прикметникової твірної основи *молодий (ліс) – молодняк* (Adj + Sf), що вказує на розходження формальної та семантичної мотивації.

Ряд термінів лісівництва утворилися префіксально-суфіксальним способом від основи іменника *ліс*, наприклад: *перелісок, узлісся*.

Зафіксовано терміни-композиції на позначення типів лісу, що корелюють зі словосполученням «прикметник + іменник». Цим термінам відповідає словотвірна модель «основа прикметника + о + основа іменника із суфіксом» (Adj + о + N + Sf → N), наприклад: *зеленовільшаник, сіровільшаник, чорновільшаник, криволісся, рідколісся* та ін.

УДК 63

Вус Н. О., Кобизєва Л. Н., Безугла О. М.

Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН
пр-т Московський, 142, м. Харків, Україна
vus.nadezhda@gmail.com

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ НУТУ ЗА МОРФОТИПАМИ

Центрами походження роду *Cicer* вважають Західну Азію, Кавказ і (або) Малу Азію, де і зараз ростуть близькі до *Cicer arietinum* L. дикі однорічні види нуту та сконцентроване найбільше різноманіття генотипів диких видів. Результати філогенетичного аналізу в комплексі з даними послідовностей ядерних і хлоропластних ДНК виявили чотири добре відокремлених групи: Близькосхідну, Західну Центральну-Азійську, Егейсько-Середземноморську та Африканську. Оцінка віку роду *Cicer*, показала, що рід має Середземноморське походження з подальшим відокремленням в епоху міоцену/ пліоцену. Геологічні події, такі, як гірський орогенез і зміни навколишнього середовища – це основні фактори, що спричинили розподіл видів роду *Cicer*. Раннє відокремлення африканських видів і їх географічне розмежування зумовило їх найбільшу розбіжність з сучасними видами.

У процесі еволюції сформувались два типи культурного нуту: середземноморський, з крупним світлим насінням округлої форми, великими та високими рослинами та більш посухо- і холодостійкий, скоростиглий тип з дрібним кольоровим насінням кутастої форми, який сформований в Індії та Ефіопії. Ці типи називають відповідно *kabuli* та *desi*. В цілому, по ареалу нуту спостерігається зменшення кількості різновидів зі сходу на захід, що супроводжується зниженням долі темнонасінневих зразків і збільшенням долі зразків з круглим та кулястим світлим насінням. Морфотип *kabuli* переважно вирощують в Середземноморському регіоні, включаючи Південну Європу, Західну Азію та Північну Африку.

На різних етапах дослідження нуту значення морфотипів *kabuli* та *desi* змінювалось. У початковій трактовці Z. L. G. Van der Maesen (1972), M.-T. Moreno та J. I. Cubero (1978) ці морфотипи поділялись на дрібнонасіневі та крупнонасіневі. Пізніше Upadhyaya зі співавторами (2008) охарактеризували морфотипи так: *desi* з квітками різних кольорів (рожеві або пурпурні з різними відтінками), насінням кутастої форми з темним забарвленням насінневої оболонки, антоціановою пігментацією стебла або інших частин рослини, з грубою поверхнею насінин, компактною, стоячою або напіврозлогою формою рослини; морфотип *kabuli* переважно мають насіння форми «голови сови» чи «голови барана» бежевого кольору насінневої оболонки, з гладенькою поверхнею, відсутністю антоціанової пігментації та напіврозлогою або стоячою формою рослин, білими квітками. За загальним виробництвом на долю нуту типу *desi* приходиться близько 80 %, а *kabuli* – 20 %. Морфотип *kabuli* вирощують переважно в помірній зоні, морфотип *desi* – в напівпосушливих тропіках.

Як багато інших сільськогосподарських культур, нут має вузьку генетичну базу, як результат процесів доместикації. Не дивлячись на значні морфологічні відмінності між морфотипами *desi* та *kabuli*, вони мають багато спільного. Наприклад, з понад 1683 визначених в колекції нуту, 436 були спільними для зразків обох морфотипів. Частота спільних алелів між зразками морфотипів *desi* та *kabuli* була від 47% до 54%. Не зважаючи на таку схожість геномів, відмічаються і значні розбіжності: зразки морфотипу *kabuli* мають більшу генетичну різноманітність, ніж *desi*. У зразків морфотипу *desi* виявлено більшу кількість унікальних і рідкісних алелів, в порівнянні з *kabuli*. Ці морфотипи мають низку значних відмінностей і в господарських ознаках. Так, зразки морфотипу *kabuli* мають більш високу стійкість до аскохітозу, посухостійкість, а у зразків типу *desi* більш високий рівень стійкості до фузаріозу та стояча форма рослини. Зразки типу *kabuli* мають більшу харчову цінність, через наявність більшої кількості розчинних цукрів, меншу кількість антипоживних речовин, тонку насінневу оболонку. Сучасні дослідження геному зразків нуту показали, що зразки морфотипу *desi* ближче до дикого прашура *Cicer reticulatum*, ніж зразки морфотипу *kabuli*, але всі вони мають здатність до схрещування. Тому пропонується розглядати три групи нуту: *kabuli*, *desi* та дикий *Cicer reticulatum* і вести схрещування між трьома групами для покращення цінних господарських ознак.

З розвитком селекції з'явилося багато сортів, що не відповідають визначенню типових морфотипів: дрібне світлозабарвлене насіння та крупне темнозабарвлене насіння, тому в сучасній науковій літературі з'явилися поняття «дрібне *kabuli*» та «крупне *desi*», тобто ці морфотипи розділяють тільки за кольором, а не за розміром насінин. Провідні експортери і селекціонери нуту такі, як Pulse Australia, Crop Development Centre (Канада) в характеристиці сорту вказують тип *kabuli* або *desi* і крупність насіння. Наприклад, австралійські сорти 'PBA HatTrick' – тип *desi*

крупно насінневий, 'Genesis™ 090' – тип *kabuli* дрібнонасінневий; канадські сорти 'CDC Orion' та 'CDC Leader' – тип *kabuli* середньо- або крупнонасінневі, сорт 'CDC Anna' – тип *desi* середньо насінневий.

Таким чином, для гармонізації назв морфотипів культурного нуту та стандартизації описів сортів згідно загальноприйнятих у світі, пропонуємо використовувати назви морфотипів *kabuli* та *desi* у значенні світло насінневий та темно насінневий відповідно, зі зазначенням крупності насіння.

УДК 506:006

Гнатів П. С., Голячук Ю. С., Лопотич Н. Я.

Львівський національний аграрний університет

вул. Володимира Великого, 1, м. Дубляни, Жовківський р-н, Львівська обл., 80381

pshnativ@ukr.net

ІВАН ВЕРХРАТСЬКИЙ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ

Свого часу спецвипуск збірника НТШ (том XXXIX, 2014) був присвячений світлій пам'яті професора Івана Верхратського. Науковому загалу він відомий як видатний український учений, очільник секції НТШ, фундатор національної української наукової термінології у сфері природничих наук, а також активний громадський діяч на ниві української науки. Ім'я І. Верхратського заслуговує бути у плеяді світових постатей (Г. Лейбніц, К. Гельвецій, А. Лавуазьє, А. Пуанкаре), а також українських (Б. Грінченко, А. Кримський, П. Тутковський та ін.), котрих пов'язують зі становленням, оновленням і збагаченням наукової мови.

З плином часу та за стрімкого поступу української і світової науки актуальність національного мовотворення, формування наукової лексики і термінології в Україні не зменшилася, а навпаки загострилася. Певні суперечності між розвитком наукового знання і його понятійним забезпеченням, між змістовним наповненням дефініцій і не відповідними йому значеннями слів професійної мови постійно супроводжують науково-технічний прогрес. Відомий і спротив прихильників усталеного та звичного в науці. Консервативність тут найбільше суперечить і заважає генеруванню нових знань, розвиткові дослідницьких ідей. Певні «дитячі хвороби» наукової мови формувалися як некваліфіковані спеціальні вислови фахівців, їхні особливі професійні сленги, жаргони.

Мовні штампи в галузі біології і екології часто запозичують із-за кордону. Зокрема, англійський вислів «*biological diversity*» поширений у наукових і навчальних роботах як дослівна компіляція – «біологічне різноманіття». Натомість правильним є словосполучення «біотичне різноманіття», адже це різноманіття біоти у природі, а не біологічних